

Necessities and Requirements of the Principle of "Right to Privacy" with Emphasis on Patient Rights

Askar Jalalian¹

Abstract

Background and aim: Some subject areas of human rights, such as patients' rights, are often treated with greater sensitivity around the world. One of these rights is the "right to privacy of the patient", which has long been respected by individuals and the sensitivities of its protection are increasing every day.

Method: In this article, an attempt is made to answer the research questions using analytical-descriptive research; given the patient's rights and status, what are the requirements for maintaining the principle of "right to privacy"? What are the requirements for observing the principle of "right to privacy" in various legal documents? We have explored this issue in domestic law and international human rights instruments.

Results: According to the international human rights documents, the Iranian domestic law system and the principles and foundations of the right to privacy, the observance of "patients' right to privacy" can be achieved within the framework of amending the Charter of Patients' Rights.

Ethical Considerations: In collecting information and writing an article, professional ethics, including the principle of fidelity in quoting content, has been carefully and obsessively observed.

Conclusion: "Right to privacy" is one of the most important rights that is closely related to human dignity. The West's short history of upholding this right and the long history of Islam's protection of privacy have led to numerous international conventions and legal instruments that have implicitly or explicitly provided for this right. These documents, as upstream documents, have led to the creation of more detailed and accurate documents called the "Patient Bill of Rights", which are very important. The results show that it is very necessary to review the Charter of Patients' Rights with a view to the principle of "right to privacy".

1. Associate Professor, Department of International Law, Payame Noor University, Tehran, Iran. Email: Dr_ajalalian@yahoo.com

Keywords

Right to Privacy, Medical Law, Human Rights, International Instruments, Iranian Domestic Law, Patient Rights

Please cite this article as: Jalalian A. Necessities and Requirements of the Principle of "Right to Privacy" with Emphasis on Patient Rights. Iran J Med Law 2021; 14(55): 337-362.

ضرورت‌ها و الزامات رعایت اصل «حق بر حریم خصوصی»

با تأکید بر حقوق بیمار

عسکر جلالیان^۱

چکیده

زمینه و هدف: برخی از حوزه‌های موضوعی حقوق بشر، مانند حقوقی که به بیماران تعلق پیدا می‌کنند، اغلب در سراسر جهان با حساسیت بیشتری مورد توجه و پاسداشت قرار می‌گیرند، از جمله این حقوق، «حق بر حریم خصوصی بیمار» است که از دیرزمان از ناحیه اشخاص حرمت داشته و هر روز بر حساسیت‌های صیانت از آن افزوده می‌شود.

روش: در این مقاله با استفاده از تحقیق تحلیلی - توصیفی تلاش شده به پرسش‌های پژوهش پاسخ داده شود؛ با عنایت به حقوق و جایگاه بیمار، ضرورت‌های حفظ و رعایت اصل «حق بر حریم خصوصی» کدامند؟ در اسناد مختلف حقوقی چه الزاماتی برای رعایت اصل «حق بر حریم خصوصی» دیده شده؟ این موضوع را در قوانین داخلی کشور و اسناد حقوق بشری حوزه بین‌الملل مورد کنکاش قرار داده‌ایم.

یافته‌ها: بر اساس اسناد حقوق بشری بین‌الملل، نظام حقوق داخلی ایران و اصول و مبانی حق بر حریم خصوصی، رعایت «حق بر حریم خصوصی بیماران» در چارچوب اصلاح منشور حقوق بیمار قابل تحقق است.

ملاحظات اخلاقی: در جمع‌آوری اطلاعات و تألیف مقاله، اخلاق حرفه‌ای از جمله اصل امانتداری در نقل مطالب، با دقت و وسواس تمام مراعات گردیده است.

بحث و نتیجه‌گیری: «حق بر حریم خصوصی» از مهم‌ترین حقوقی است که ارتباط تنگاتنگی با کرامت انسانی دارد. سابقه کوتاه غرب در حمایت از این حق و پیشینه بلند حمایت اسلام از حریم خصوصی منجر به کنوانسیون‌ها و اسناد حقوقی بین‌المللی فراوانی شده که تلویحاً یا تصریحاً این حق را پیش‌بینی کرده‌اند. این اسناد به عنوان اسناد بالادستی منجر به ایجاد اسناد جزئی‌تر و دقیق‌تری به نام «منشور حقوق بیمار» شده‌اند که بسیار حائز اهمیت می‌باشند. نتیجه پژوهش نشان می‌دهد بازنگری در منشور حقوق بیمار با نگاه به اصل «حق بر حریم خصوصی» بسیار ضروری است.

۱. دانشیار، گروه حقوق بین‌الملل دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

واژگان کلیدی

حق بر حریم خصوصی، حقوق پزشکی، حقوق بشر، اسناد بین‌الملل، حقوق داخلی ایران،

حقوق بیمار

مقدمه

ماهیت حریم خصوصی و مبنای آن در زمره کانونی‌ترین موضوعات حقوق بشری قرار دارد. نگاهی اجمالی به تاریخ زندگی انسان‌ها حاکی از ترسیم قلمروی است که انتظار آن بوده است دیگران اعم از افراد و دولت‌ها بدون اذن و رضایت صاحب قلمرو، وارد آن نشوند. امروزه حریم خصوصی به عنوان یک اصل بنیادین و اخلاقی، از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. مفهوم حریم خصوصی و حقوق ناشی از آن به معنای امروزی، در دهه ۱۸۹۰ توسط یکی از قضات دادگاه‌های ایالات متحده به نام «لوئیس براندیس (Louis Brandis)» در مقاله‌ای با عنوان «حقوق مصونیت و حریم خصوصی (Immunity Rights and Privacy)» به کار رفته است. او در این مقاله، حریم خصوصی را به معنای حق تنهابودن برای افراد دانسته است. در اسناد بین‌المللی از جمله اعلامیه جهانی حقوق بشر، اعلامیه حقوق بشر اسلامی و میثاق حقوق مدنی و سیاسی، این اصل به عنوان یک حق، مورد پذیرش و شناسایی قرار گرفته است. به دنبال پذیرش اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ و ماده ۱۲ که مستقیماً در رابطه با موضوع حریم شخصی است، شروط مشابهی در قرارداد بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و سایر کنوانسیون‌ها و توافقات منطقه‌ای آمده است. اعلامیه جهانی حقوق بشر در ماده ۳ چنین می‌گوید: هر فردی حق زندگی، آزادی و امنیت شخصی دارد. در اصل ۱۲ نیز آمده است که نباید در زندگی خصوصی، امور خانوادگی، اقامتگاه یا مکاتبات هیچ کس مداخله‌های خودسرانه صورت گیرد. حق مصونیت در بسیاری از کشورها به عنوان قوانین «حفظ حریم خصوصی» وجود دارد و در برخی موارد در قانون اساسی آن‌ها آمده است. با استناد به آیات قرآن کریم از جمله آیات ۲۷ و ۲۸ سوره نور و همچنین روایات متعدد، ضرورت رعایت حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران وارد شده است. امام خمینی (ره) ۲۴ آذر سال ۱۳۶۱ فرمائی ۸ ماده‌ای خطاب به قوه قضاییه و تمام ارگان‌های اجرایی در مورد اسلامی شدن قوانین صادر فرمودند. در اصول ۲۲، ۲۳ و ۲۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی نیز رد پای توجه به این حق را می‌توان پیدا کرد. تمام موارد ذکرشده ضرورت رعایت آن‌ها در خصوص بیماران خاصه بیمارانی که در بیمارستان‌ها بستری و تحت درمان هستند، صد چندان می‌باشد.

ملاحظات اخلاقی

در روند تألیف مقاله در جمع‌آوری داده‌های پژوهش و تحلیل آن‌ها، اخلاق حرفه‌ای مقاله نویسی خاصه امانتداری در نقل اطلاعات با وسواس کامل مراعات گردیده است.

روش

برای جمع‌آوری داده‌های پژوهش، از روش مطالعه اسنادی - کتابخانه‌ای استفاده شده و سپس در قالب مقاله توصیفی - تحلیلی، داده‌ها مورد بررسی و تحلیل و نتیجه‌گیری قرار گرفته‌اند.

۱- پرسش‌های پژوهش

این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال‌ها است که ضرورت‌های حفظ و رعایت اصل حق بر حریم خصوصی خاصه وقتی که به حریم بیمار پیوند می‌خورد، چیست؟ در اسناد حقوقی داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی چه تصریحاتی در این خصوص وجود دارد؟

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد سندی که تحت عنوان «منشور حقوق بیمار» در حال حاضر در مراکز بهداشتی و درمانی مورد عمل است، در وحله اول نیاز به مراعات و اجرای دقیق دارد و در وحله دوم در چارچوب اسناد حقوق بشری بین‌الملل طبق اصل «حق بر حریم خصوصی» نیاز به بروزرسانی جدی دارد.

۱- گفتار اول: کلیات پژوهش

حریم از «حرمت» به معنای «منع (Prohibition)» است، به این دلیل تعرض دیگران به حق صاحب حریم، ممنوع است. بحث از حریم، اولین بار در فقه و سپس در کتاب‌های حقوقی مسلمانان مطرح شده است. موضوع حریم در فقه از دو جنبه مورد بحث و بررسی قرار گرفته است: یکی جنبه اقتصادی؛ دیگری جنبه اخلاقی. جنبه اقتصادی به مال برمی‌گردد، اما جنبه اخلاقی مربوط به مال نیست، بلکه مربوط به مالک مال است، لذا حریم، به خود انسان نیز اضافه می‌شود.

ایده حریم خصوصی به طور سنتی از تفاوت بین دو مفهوم «خصوصی (Private)» و «عمومی (Public-General)» ناشی می‌شود که از نیاز طبیعی انسان برای ایجاد تمایز بین خود و دنیای بیرونی نشأت می‌گیرد (۱). پیدایش شهرها در طول قرن نوزدهم و بروز تغییرات جدید در اقتصاد و در جامعه منجر به تغییر شیوه زندگی مردم شد و متعاقب آن حریم خصوصی را نیز متحول ساخت، به طوری که امنیت مادی «جسمی» و معنوی «روانی» از هم تفکیک و در دو مسیر مختلف تکامل یافتند. ساموئل دی. وارن (Samuel D. Warren) و لوئیس دی. براندیس (Louis D. Brandis) نخستین افرادی بودند که تهدیدات مربوط به حریم خصوصی در نتیجه تحولات تکنولوژیک و توسعه اجتماعی را در مقاله معروف خود تحت عنوان «حقوق مصونیت و حریم خصوصی» در سال ۱۸۹۰ به رسمیت شناختند (۲). نویسندگان در مطالعه خود استدلال کردند که نظر به تغییرات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در جامعه، قانون می‌بایست در جهت تکامل و ایجاد حقوق جدید به منظور «پاسخ به نیازهای جامعه» و تضمین مراقبت کامل از فرد و اموال او گام بردارد (۳). آن‌ها دو پدیده را تهدیدی برای حریم خصوصی می‌دانستند: توسعه فناوری (عکاسی و شکار سوژه‌ها) و شایعه‌سازی که به حرفه روزنامه‌ها مبدل شده بود (۳).

به رغم سابقه کوتاه غرب در حمایت از حریم خصوصی، حمایت از حریم خصوصی در حقوق اسلامی از پیشینه‌ای طولانی برخوردار است و پیش از آنکه در غرب و کنوانسیون‌ها و اسناد بین‌المللی حقوق بشر پیش‌بینی شود، با تأکید بسیار در منابع اسلامی مورد توجه بوده است، در حالی که کشورهای غربی در اوایل دهه ۱۹۰۰ شناسایی این حق را آغاز نمودند، حمایت از این حق و عدم مداخله در حریم شخصی دیگران از سال‌ها پیش از این، در آموزه‌های اسلام مورد توجه قرار گرفت. در آیات قرآن کریم، سنت پیامبر و ائمه اطهار (ع) و سیره مسلمانان می‌توان توصیه‌های فراوانی را در پرهیز از نقض مصادیق مختلف حریم خصوصی، یافت. در طبابت اسلامی توصیه‌های فراوانی مبنی بر حق بیمار در مشورت خصوصی با طبیب خود و محرم فرض کردن طبیب در مشاوره‌ها و حق بر محرمانه‌بودن بیماری او و همچنین حق بیمار در حفظ اسرار بیماری‌اش، به کرات مورد توصیه قرار گرفته و در منشور حقوق بیمار نیز در حقوق داخلی کشورها مورد تصریح و تأکید قرار گرفته است؛ این‌ها همه حاکی از اهمیت موضوع می‌باشد، البته اصطلاح حق بر حریم خصوصی در آیات و نه در روایات استفاده نشده و موضع

اسلام در مواجهه با مقوله حق بر حریم خصوصی، یک موضع به اصطلاح تحویل‌گرایانه است (۴)، یعنی از ماهیت و محتوای حریم خصوصی حمایت شده، بدون آنکه نامی از آن برده شود. با وجود تلاش‌های فراوانی که برای تعریف حریم خصوصی صورت گرفته، کماکان در متون حقوقی تعریف جامعی از حریم خصوصی وجود ندارد. تعریف حریم شخصی در جهان، به تناسب ویژگی‌های اجتماعی غالب، محیط اقتصادی و فرهنگی متفاوت است (۵)، لذا حریم خصوصی باید با توجه به دوران کنونی باز تعریف شود و در بافت فعلی مورد بررسی قرار گیرد. ضرورت این بازتعریف در حوزه حقوق بیماران صد چندان است.

شورای اروپا در قطع‌نامه ۱۹۷۰ خود در تعریف حریم خصوصی چنین آورده: «امور مربوط به زندگی خصوصی...، تمامیت جسمی و روحی، آبرو، اعتبار و شهرت و حیثیت افراد...، عدم افشای واقعیات و حقایق آزاردهنده، عدم افشای غیر مجاز تصاویر حقوقی، حمایت از عدم افشای اطلاعاتی که اشخاص به واسطه اعتماد به دست آورده‌اند یا در اختیار آنان قرار گرفته است» (۶). بر اساس این سند بین‌المللی تا حدود زیادی حق بیمار در حوزه حریم خصوصی تبیین می‌شود و نقض اسناد بین‌المللی نقض بین‌المللی محسوب می‌شود و به نوعی جبران خسارت در پی دارد. این موضوعات در حقوق داخلی اکثر کشورها جرم‌نگاری شده است.

۱-۱- ضرورت و اهمیت حریم خصوصی: حریم خصوصی با آزادی و استقلال انسان و حق بر تعیین سرنوشت برای خود، ارتباط ملازمی دارد، زیرا فضای لازم برای رشد و تکامل شخصی افراد را فراهم می‌آورد. انسان‌ها ابزارهایی برای اهداف دیگران نیستند، بلکه خودشان فی‌نفسه هدف هستند و آزادند تا غایت زندگی خویش را تعیین کنند. همچنین حریم خصوصی به عنوان اصل سازمان بخش جامعه مدنی شناخته شده است که در بطن قرارداد اجتماعی فرضی هر جامعه، مضمّن است و زمینه هم‌زیستی مسالمت‌آمیز در آن جامعه را فراهم می‌سازد. به عقیده ادوارد بلوستین (Edward Bluestein)، نقض حریم خصوصی افراد، شرافت فردی، حیثیت و تمامیت افراد را نابود ساخته و آزادی و استقلال فردی را مختل می‌کند. انسان‌ها ذاتاً مدنی‌الطبع هستند و برای رشد و تعالی خود مجبور به زندگی کردن با دیگران می‌باشند، گرچه موجودی ذی‌شعور و مُدرک هستند، اما فرد به شمار نمی‌آید. از طرفی دیگر حریم خصوصی بستر و پشتوانه زندگی جمعی و اجتماعی محسوب می‌گردد، لذا تعرض به آن پایه‌های زندگی اجتماعی را منهدم می‌سازد. حریم خصوصی مانع از آن می‌شود که اطلاعات مربوط به زندگی

خصوصی به وسیله‌ای برای استفاده ابزاری، تبدیل شود. توجه به این مهم در خصوص پرونده بیماران بسیار حائز اهمیت است.

کرامت ذاتی انسان به عنوان محور دلایل قرآنی احترام به حریم خصوصی می‌تواند مورد توجه قرار گیرد: «وَ لَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَ حَمَلْنَاهُمْ فِي الْبُرِّ وَ الْبَحْرِ وَ رَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَ فَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا». ممنوع بودن ورود بدون اذن به بیوت نیز تصریح بسیار واضحی است بر موضوع «حق بر حریم خصوصی»: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَ تَسَلَّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ/ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ وَ إِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ»

توجه بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) به حقوق شهروندی و حریم خصوصی در بسیاری از سخنان آن حضرت به چشم می‌خورد. در ۲۳ دی‌ماه ۱۳۵۷ فرمودند: بزرگ‌ترین آرزوی من این است که مردم ایران از چنگال ظلم نجات پیدا کنند و... دارای نظامی اسلامی باشند که در آن حقوق انسان‌ها آنچنانکه اسلام دستور داده است، رعایت شود...

فرمان ۸ ماده‌ای امام (ره) که با عنوان «منشور کرامت» در زمینه حقوق خصوصی، حقوق بشر و حقوق شهروندی در تاریخ ۱۳۶۱/۹/۲۴ صادر گردید، یکی از ارزنده‌ترین آثار حضرت ایشان است که در تمامی موارد به محترم‌شمردن حقوق افراد و رعایت ضوابط قانونی در برخورد با حقوق شرعی - مدنی تأکید دارد. در بند ششم این منشور مؤکداً به ضرورت حفظ حریم خصوصی اشخاص اشاره دارند و می‌فرمایند: هیچ کس حق ندارد به خانه یا مغازه و یا محل کار شخصی کسی بدون اذن صاحب آن‌ها وارد شود... و مرتکبین هر یک از امور فوق مجرم و مستحق تعزیر شرعی هستند و بعضی از آن‌ها موجب حد شرعی می‌باشد. بر اساس ضرورت‌هایی تصریح گردید، حقوق بیمار در داشتن حریم خصوصی برای اخفای بیماری خود از غیر طبیب، در داشتن حریم خصوصی برای مذاکره و مشاوره با تیم درمان و حق بیمار در حفظ اسرار بیماری‌اش تحت هیچ شرایطی نباید نقض گردد.

۱-۲- عناصر و مصادیق حریم خصوصی: علی‌رغم این‌که حریم خصوصی از جمله حقوقی است که در قوانین بسیاری از کشورها به آن اشاره شده است، اما در هر یک از این نظام‌های حقوقی بر جنبه‌های مختلفی از آن تأکید شده است و قلمرو آن را در فرهنگ‌ها و

موقعیت‌های گوناگون، نسبی دانسته‌اند. این نسبیت و تغییر گرایش‌های مربوط به حریم خصوصی حتی در میان بخش‌های مختلف یک جامعه باعث شده که برخی صاحب‌نظران به نسبیت حریم خصوصی اعتقاد پیدا کنند، اگرچه ممکن است مصادیق حریم خصوصی در شرایط مختلف دارای تفاوت‌هایی باشند، اما ماهیت این امر و اصل احترام به حریم خصوصی افراد جزء حقوق اولیه و اساسی بشر بوده و با کرامت انسانی او مرتبط است. با همه این اوصاف عناصر حریم خصوصی را می‌توان چنین برشمرد:

۱-۲-۱- محرمانگی: هنگامی می‌توان نقض حریم خصوصی یک فرد را تأیید کرد که او نتواند مخابره اطلاعات راجع به خویش یا استفاده از آن اطلاعات که در عرصه عمومی قابل دسترس نیست را کنترل کند. در واقع هرچه تعداد افرادی که از اطلاعات شخصی آن فرد اطلاع می‌یابند، بیشتر باشند، دامنه نقض حریم خصوصی نیز بیشتر خواهد شد. بر این اساس منطق حکم می‌کند در بیمارستان افراد غیر ضروری و غیر مرتبط با بیمار نباید به اطلاعات پزشکی و بیماری او دسترسی پیدا کنند.

۱-۲-۲- گمنامی: اگر افراد در کانون توجه و شناخت دیگران قرار گیرند، حریم خصوصی خود را از دست می‌دهند. بنابراین عنصر شناخته‌شدن برای افراد زیاد، حتی اگر موجب رد و بدل شدن اطلاعات از فرد به دیگران نشود، به تنهایی لطمه به حریم خصوصی است. بر این اساس حق بیمار است که از حضورش در بیمارستان و کم و کیف بیماری‌اش باید حداقل اطلاعات تبادل شود.

۱-۲-۳- خلوت و تنهایی: برای حفظ حریم خصوصی فرد، لازم است که دیگران دسترسی فیزیکی به او نداشته باشند جز در موارد ضرورت و برای افراد مجاز، چراکه دسترسی فیزیکی، نه تنها دیگران را قادر می‌سازد که اطلاعاتی درباره فرد حاصل کنند، بلکه تنهایی مکانی وی را نیز کاهش می‌دهد. عمده بیماران جزء اشخاصی هستند نیاز به خلوت و آرامش دارند. در همین راستا مصادیق حریم خصوصی نیز چنین احصا می‌گردند:

- حریم خصوصی در منازل و اماکن: حق اولیه افراد در مصونیت از تعرض و تجاوز، منازل و اماکن و به طور کلی کلیه مکان‌های سرپوشیده یا محصور متعلق به او می‌باشد که به اعمال مجموعه‌ای از محدودیت‌ها و نظارت‌ها در محیط کار و زندگی افراد و همچنین اماکن عمومی

مربوط می‌شود. حریم خصوصی متأسفانه به طرق متعدد و توجیهاات متنوعی مورد تعرض قرار می‌گیرد که پرداختن به جزئیات آن در این مجال نمی‌گنجد (۷).

- حریم خصوصی جسمانی: حق اشخاص در حمایت و مصون از تعرض بودن تمامیت جسمانی و بدنی ایشان، از جمله جنبه‌های مرتبط با سلامت جسمی و روحی و همچنین مشخصات و خصوصیات محرمانه بدنی آن‌ها که به حفاظت افراد در مقابل آزمایش‌های ژنتیکی، دارویی و نظایر آن نیز مربوط می‌شود. توجه به این مقوله در بیمارستان‌ها بسیار حائز اهمیت است.

- حریم خصوصی اطلاعاتی: مراد از این اصطلاح، مصون بودن داده‌های مربوط به حوزه‌ای از زندگی انسان‌ها است که نوع بشر انتظار دارد که سایرین بدون اجازه فرد بدان‌ها دسترسی نیافته و آن‌ها را مورد پردازش قرار ندهند. در واقع عبارت است از حق اولیه افراد در محرمانه ماندن و جلوگیری از تحصیل، پردازش و انتشار داده‌های شخصی مربوط به ایشان مگر در موارد مصرح در قانون. با توجه به این موضوع اطلاعات پزشکی بیماران در بیمارستان از آسیب‌پذیری بالایی برخوردار است که باید به طور جد مراقبت لازم صورت پذیرد.

- حریم خصوصی ارتباطی: حق افراد در امنیت و محرمانه‌باقی ماندن محتوای کلیه اشکال و صور مراسلات و مخابرات متعلق به ایشان، پست‌های الکترونیک، تلفن‌ها و سایر اشکال ارتباطات.

با بررسی عناصر و مصادیق حریم خصوصی، ضرورت اهتمام به حقوق بیماران و میزان آسیب‌پذیری آن‌ها در قبال تعرضات ممکن، بیشتر روشن می‌گردد. این قشر از آسیب‌پذیری بیشتری برخوردار هستند و نیاز به مراقبت حقوقی بیشتری دارند.

۲- گفتار دوم: ضرورت‌های اصل «حق بر حریم خصوصی» در حقوق ایران

واژه «حریم» به عنوان یک اصطلاح حقوقی، نخستین بار در ایران در قانون مدنی وارد شده و این‌گونه تعریف شده است: حریم، مقداری از اراضی اطراف ملک و قنات و نهر و امثال آن است که برای کمال انتفاع از آن، ضرورت دارد (۸). با وجود این که بعضی از حقوقدانان ایرانی می‌گویند: زبان حقوقی هر کشور، ساخته عالمان حقوق است و همین زبان است که قانونگذار نیز از آن پیروی می‌کند (۹)، اما خود آنان تعریف مستقلی از «حریم» ارائه نکرده‌اند؛ کاربرد

دوم حریم، حقوقدانان آن را تعریف نکرده‌اند و صرفاً به اصطلاح «حرمة المنازل» و شرح آن، اکتفا کرده‌اند (۱۰).

جوهر و روح حریم خصوصی را می‌توان در حقوق فطری یافت. به عبارت دیگر انسان از آنجا که اولاً و بالذات آزاد و رها آفریده شده است، همین آزادی و رهایی اولیه، اقتضای آن را دارد که اولاً بتواند از وقوف و آگاهی سایرین بر حوزه خصوصی زندگی خود جلوگیری کند و اجازه ندهد که دیگران داده‌ها و اطلاعات این حوزه از زندگی او را مورد مکاشفه و تفتیش قرار دهند؛ ثانیاً در صورت تمایل بتواند از مداخله و دخل و تصرف دیگران در زندگی خصوصی و شخصی خود ممانعت به عمل آورد (۱۱).

هر جامعه از سه بخش «دولت»، «حوزه عمومی» و «حوزه خصوصی» تشکیل می‌شود. برقراری رابطه منطقی و متعادل میان این سه بخش، جامعه را از سقوط به دو پرتگاه فاشیسم و آنارشیسم که هر کدام توازن آن را به نحوی بر هم می‌زنند، محفوظ می‌دارد. در این راستا است که بحث حمایت از حریم خصوصی افراد به منظور پاسداری از حوزه خصوصی در برابر مداخلات دولت و نیز سایر افراد، اهمیت می‌یابد. این حق بر اساس ملاک‌های نوعی و شخصی شناسایی شده و در سه منبع حقوقی «عرف»، «قانون» و «قرارداد و توافق طرفین» متجسد می‌شود. اهمیت «حق بر حریم خصوصی» از آن رو است که عدم به رسمیت‌شناختن آن در کنار دو حوزه دیگر زندگی اجتماعی، یعنی دولت و حوزه عمومی می‌تواند به ایجاد نظام‌های سیاسی تمامیت‌خواه منجر شود. چالش اساسی که این حق با آن رو به رو است، تعارضی است که از دید برخی با اجرا و اعمال تام قواعد اخلاقی دارد، هر چند به نظر می‌رسد که عدم شناسایی این حق به جامعه‌ای اخلاق‌محورتر منجر نخواهد شد.

در نظام حقوقی ایران با عنایت به رویکرد ویژه‌ای که در جامعه اخلاق‌مدار وجود دارد، به حریم خصوصی با دیدی اخلاق‌مدارانه نگریده می‌شود، لذا بعضاً باعث شده قانونگذار درک درستی از مفاهیم بنیادین حریم خصوصی نداشته است، در نتیجه قوانین و آیین‌نامه‌های مربوطه عمدتاً حالت قوانین نرم و توصیه‌ای دارد. شناسایی مصادیق حریم خصوصی در یک نظام حقوقی و تمیز آن از مفاهیم مشابه مانند حق بر مالکیت، حق بر حرمت و آبرو، مالکیت فکری، آزادی رفت و آمد، آزادی داشتن نظر و عقیده و آزادی انجمن‌ها و اجتماعات امری بسیار دشوار و نیازمند سطح بالایی از دقت و موشکافی است که صرفاً در نظام‌های حقوقی مترقی و

پیشرفته با قضات متبحر امکان پذیر است. علاوه بر این، از آنجا که تمامی مصادیق حق بر حریم خصوصی در قوانین شناسایی نشده‌اند، لذا در بیشتر موارد می‌توان آن‌ها را زاده رویه قضایی دانست. در حوزه حقوق بیماران قوانین و مقررات ذی‌ربط از شدت بهتری برخوردار هستند و از وجدان اخلاقی جدی‌تری به عنوان پشتوانه، برخوردار می‌باشند.

۱-۲- **حق بر حریم خصوصی در قانون اساسی:** قانون اساسی در پاره‌ای از اصول فصل سوم به برخی از مصادیق حریم خصوصی مانند حیثیت...، تصریح نموده است (۱۲). قانونگذار تلاش فراوانی در جهت شناسایی حق بر حریم خصوصی افراد به کار گرفته است، لیکن متأسفانه شناسایی و حمایت از این حق در نظام حقوقی ایران از انسجام کافی برخوردار نیست. اگر حریم خصوصی را در حوزه‌های حریم خلوت و تنهایی، حریم مکانی، حریم اطلاعات، حریم ارتباطات و حریم جسمانی قابل دسته‌بندی بدانیم، در قانون اساسی ایران موارد حمایتی زیر را می‌توانیم احصا نماییم:

- آزادی اطلاعات در اصل ۲۴ آمده است و استثنائات این آزادی نیز «عدم اخلاص به مبانی اسلام» و «عدم اخلاص در حقوق عمومی» ذکر شده است، اگرچه نقض حریم خصوصی به وسیله نشریات و مطبوعات را به دشواری می‌توان اخلاص در مبانی اسلام دانست، اما در مخل حقوق عمومی دانستن آن نباید تردید داشت (۱۳)، زیرا حق داشتن حریم خصوصی در زمره مهم‌ترین مصادیق حقوق عمومی است.

- در اصل ۲۵ بدون آنکه به آزادی ارتباطات تصریح شده باشد، به استثنائات این آزادی اشاره شده است و حریم خصوصی ارتباطات در مورد شایع‌ترین وسایل ارتباطی مورد حمایت قرار گرفته است. این اصل یکی از مهم‌ترین اصول قانون اساسی است که به نحو روشن و مشخص به حمایت از حریم خصوصی ارتباطات پرداخته است.

- با تفسیر لغات حیثیت و جان مورد تصریح در اصل ۲۲، حریم خصوصی جسمانی را می‌توان مشمول حمایت‌های قانون اساسی دانست.

- اصل ۲۵، انجام هرگونه تجسس را ممنوع دانسته است. با احراز مفهوم تجسس می‌توان بسیاری از مصادیق نقض حریم خصوصی را تجسس قلمداد کرد.

- کلمه «حقوق» که در اصل ۲۲ مذکور است و مصون از تعرض اعلام شده است، یک لغت کیفی و تفسیری است که حق بر حریم خصوصی را با یک تفسیر پویا می‌توان مشمول آن دانست.

- در اصول چهارده (۱۴) و بیست (۱۵)، به رعایت حقوق انسانی همه افراد تأکید شده است. همانطور که سابقاً اشاره شد، حق داشتن حریم خصوصی با کرامت و تمامیت انسان‌ها ارتباط تنگاتنگی دارد و در زمره مهم‌ترین حقوق انسانی است که در اسناد بین‌المللی بسیاری از آن نام برده شده است.

در قانون اساسی، اصطلاح «حریم خصوصی» به کار برده نشده است، لیکن از راه تفسیر می‌توان حریم خصوصی را مورد حمایت قانون اساسی دانست. وضع قوانین عادی که از حریم خصوصی حمایت می‌کند، ما را از این ضرورت مستغنی نمی‌سازد، زیرا قانون اساسی هر کشور منشور حقوق و آزادی‌های اساسی مورد حمایت در آن کشور به شمار می‌رود و اکنون که بسیاری از اندیشمندان حقوقی، آزادی اطلاعات و حریم خصوصی را سنگ بنای دیگر حقوق اساسی قلمداد می‌کنند، نمی‌توان در قانون اساسی حرفی از آن‌ها به میان نیاورد. با واریسی هریک از موارد شش‌گانه فوق‌الذکر حق بر حریم خصوصی قابل استناد و استنتاج است که توسعه تفسیری آن‌ها به حقوق بیمار، نیز می‌تواند ممکن و راهگشا باشد.

۲-۲- حق بر حریم خصوصی در آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲: قانون آیین دادرسی کیفری که به قانون «تضمین‌کننده حقوق و آزادی‌های تعیین‌شده» موسوم است، مؤثرترین وسیله عملی برای حمایت از حق بر حریم خصوصی است، به طوری که با نگاهی اجمالی به برخی مواد این قانون می‌توان میزان حمایت واقعی از حریم خصوصی را احراز کرد. در میان قوانین آیین دادرسی، قانون آیین دادرسی کیفری در مقایسه با سایر قوانین (آیین دادرسی مدنی، اداری و انضباطی) از اهمیت بیشتری برخوردار است، زیرا این قانون بیش از سایر قوانین آیین دادرسی، قدرت مداخله حکومت و مأموران دولت را در حقوق و آزادی‌های فردی و اجتماعی محدود می‌کند.

ورود به منازل افراد و سایر اماکن متعلق به آن‌ها...، توسل به وسایل ناقض حریم خصوصی در تحصیل ادله یک جرم... افشای مسائل یا اطلاعات خصوصی طرفین دعوا یا متهمین یا اشخاص ثالث...، در زمره مسائل مهم حریم خصوصی هستند که در قانون آیین دادرسی کیفری

مورد بحث قرار می‌گیرند (۱۶). توسل به مواد تصریحی قانون مذکور امکان جرم‌انگاری اختصاصی در تسهیل تحقق «حق بیمار در حق بر حریم خصوصی» را فراهم می‌سازد، البته در قانون مجازات اسلامی نیز احکام مهمی در باب حریم خصوصی و حمایت از آن به چشم می‌خورد. در برخی از مواد آن به طور صریح و روشن از مصادیق حق حریم خصوصی دفاع شده و برای نقض کنندگان آن مجازات‌هایی پیش‌بینی شده است. در این خصوص می‌توان به فصل دهم (تقصیر مقامات و مأمورین دولتی) مواد ۵۷۰، ۵۸۰، ۵۸۲ و فصل سیزدهم (تعديات مأمورین دولتی نسبت به دولت) ماده ۶۰۴ و فصل بیستم (قسم و شهادت دروغ و افشای سِر) ماده ۶۴۸ اشاره نمود.

۳-۲- حق بر حریم خصوصی در قانون جرائم رایانه‌ای: در عصر جهانی‌شدن که به تبع جهانی‌شدن تکنولوژی‌های ارتباطی، نقل و انتقال داده‌ها بسیار سهل و سریع شده است، به همین نسبت دخل و تصرف در آن‌ها نیز تسهیل گردیده است، لذا تدبیر مجازات‌های بازدارنده برای حفاظت از حریم خصوصی بسیار ضروری به نظر می‌رسد (۱۷). قانون جرائم رایانه‌ای مصوب خرداد ۱۳۸۸ مجلس شورای اسلامی توجه دقیق و شفاف‌تری به اصل وزین «حق بر حریم خصوصی» دارد. مواد قانونی مرتبط با حریم خصوصی در قانون مذکور عبارتند از:

ماده ۲: هر کس به طور غیر مجاز محتوای در حال انتقال ارتباطات غیر عمومی در سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی یا امواج الکترومغناطیسی یا نوری را شنود کند، به حبس ... محکوم خواهد شد (۱۸).

ماده ۱۷: هر کس به وسیله سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی صوت یا تصویر یا فیلم خصوصی یا خانوادگی یا اسرار دیگری را بدون رضایت او... منتشر کند یا در دسترس دیگران قرار دهد، به نحوی که منجر به ضرر یا عرفاً موجب هتک حیثیت او شود، به حبس... محکوم خواهد شد (۱۹).

با استناد به مواد صدرالذکر و همچنین مواد ۳۶ و ۴۸ همین قانون می‌توان برای حمایت از حقوق بیماران جرم‌انگاری جدید انجام داد تا بازدارندگی لازم جهت عدم تعرض به حقوق بیماران پدید آید.

۴-۲- حق بر حریم خصوصی در «منشور حقوق شهروندی ایران» ابلاغی ۱۳۹۵: منشور حقوق شهروندی ایران فهرستی ۱۲۰ ماده‌ای مستند بر قانون اساسی ایران می‌باشد که

در ۲۹ آذر ۱۳۹۵ از سوی رییس‌جمهور امضا شد. «منشور حقوق شهروندی» شامل ۲۲ حق است و با هدف استیفا و ارتقای حقوق شهروندی و به منظور تدوین «برنامه و خط مشی دولت» موضوع اصل ۱۲۴ قانون اساسی (۲۰) تنظیم شده است. این حقوق عبارتند از: «حق حیات، سلامت و کیفیت زندگی»، «حق کرامت و برابری انسانی»، «حق آزادی و امنیت شهروندی»، «حق مشارکت در تعیین سرنوشت»، «حق اداره شایسته و حسن تدبیر»، «حق آزادی اندیشه و بیان»، «حق دسترسی به اطلاعات»، «حق دسترسی به فضای مجازی»، «حق حریم خصوصی»، «حق تشکل، تجمع و راهپیمایی»، «حق تابعیت، اقامت و آزادی رفت و آمد»، «حق تشکیل و برخورداری از خانواده»، «حق برخورداری از دادخواهی عادلانه»، «حق اقتصاد شفاف و رقابتی»، «حق مسکن»، «حق مالکیت»، «حق اشتغال و کار شایسته»، «حق رفاه و تأمین اجتماعی»، «حق دسترسی و مشارکت فرهنگی»، «حق آموزش و پژوهش»، «حق محیط زیست سالم و توسعه پایدار» و «حق صلح، امنیت و اقتدار ملی».

بندها و مواد مرتبط با «حق بر حریم خصوصی» در منشور حقوق شهروندی ایران به شرح زیر مورد اشاره قرار می‌گیرد:

بند «پ» حق آزادی و امنیت شهروندی، مواد ۱۲ (۲۱) و ۱۳ (۲۲).

بند «ح» حق دسترسی به فضای مجازی، ماده ۳۵ (۲۳).

بند «خ» حق حریم خصوصی، ماده ۳۶ (۲۴)، ماده ۳۷ (۲۵)، ماده ۳۸ (۲۶)، ماده ۳۹ (۲۷)،

ماده ۴۰ (۲۸)، ماده ۴۱ (۲۹)، ماده ۴۲ (۳۰).

ابلاغ منشور حقوق شهروندی توسط دولت یازدهم نخستین اقدام در راه تثبیت رعایت حقوق شهروندی افراد و همچنین جلوگیری از رفتار کارگزاران در قوای سه‌گانه برای نادیده گرفتن این حقوق است، هرچند آنچه در ۱۲۰ ماده منشور حقوق شهروندی ذکر شده است، قبلاً در قوانین کشور به ویژه فصل سوم قانون اساسی تحت عنوان «حقوق ملت» آمده است، ولی تدوین این قوانین از سوی دولت به این معناست که به این حقوق احترام می‌گذارد و مهم‌تر از آن به معنای اهتمام دولت برای رعایت قوانینی است که تاکنون رعایت نشده‌اند. ذیل مواد تصریحی در بندهای فوق‌الذکر - بندهای «پ»، «ح» و «خ» - امکان احصای ضرورت توجه به حقوق بیماران و تدوین مسیر منطقی تعقیب و تأمین حقوق آنان قابل تحقق است.

۲- گفتار سوم: ضرورت‌های اصل «حق بر حریم خصوصی» در حوزه بین‌الملل

با در نظر گرفتن این مشخصه که حفظ حریم خصوصی باید بر اساس ساختارهای اجتماعی و اقتصادی جاری در نظام حقوق داخلی، تفسیر شود، ایجاد قانونی جامع و مانع در عرصه بین‌الملل راجع به حریم خصوصی غیر ممکن به نظر می‌رسد، اما اسناد حقوقی متعددی در عرصه بین‌الملل حق حفظ حریم خصوصی را تصدیق می‌نمایند.

کنوانسیون‌های بین‌المللی حقوق بشری متعددی در سطح جهانی و منطقه‌ای خواستار حمایت از حریم خصوصی هستند. ماده ۱۲ (۳۱) اعلامیه جهانی حقوق بشر (سازمان ملل متحد، ۱۹۴۸ م.)، ماده ۱۷ (۳۲) میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (سازمان ملل متحد، ۱۹۶۶ م.)، ماده ۸ (۳۳) کنوانسیون حقوق بشر اروپا (شورای اروپا، ۱۹۵۰ م.)، منشور آفریقایی حقوق بشر و ملت‌ها (۲۷ ژوئن ۱۹۸۱ م.)، نایروبی کنیا (۳۴) و ماده ۷ منشور حقوق بنیادین اتحادیه اروپا (۲۰۰۰ م.)، کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر (۱۹۶۹ م.) (۳۵) بیان می‌کنند که حریم خصوصی یک حق انسانی اساسی است و زندگی خصوصی و خانوادگی، خانه و... دارای حرمت است و آن‌ها حق دارند از خود در برابر چنین دخالت‌های غیر قانونی محافظت کنند. بر اساس مواد تصریحی در اسناد فوق عوامل مرتبط با بیمار در بیمارستان‌ها باید ترتیبی اتخاذ نمایند که حرمت حریم خصوصی بیمار در عرصه عناصر و مصادیق حریم خصوصی آسیب نبیند. علاوه بر اسناد مذکور اسناد زیر نیز در عرصه بین‌الملل در خصوص «حق بر حریم خصوصی» تصریح دارند:

۱-۳- حق بر حریم خصوصی در اعلامیه حقوق بشر اسلامی (قاهره - اوت ۱۹۹۰

م.)؛ ماده ۱۸: ۱- هر انسانی حق دارد که نسبت به جان... و خانواده و ناموس و مال خویش، در آسودگی زندگی کند؛ ۲- هر انسانی حق دارد که در امور زندگی خصوصی خود... استقلال داشته باشد و... باید از او در مقابل هرگونه دخالت... حمایت شود؛ ۳- مسکن در هر حالی حرمت دارد و نباید بدون اجازه ساکنین... .

۲-۳- حق بر حریم خصوصی در قطع‌نامه ۲۰۱۶ سازمان ملل متحد (۳۶): سرعت

سریع توسعه تکنولوژیکی، افراد را در سراسر جهان قادر به استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات جدید برای بهبود زندگی خود می‌کند. در عین حال، فناوری، ظرفیت دولت‌ها، شرکت‌ها و افراد برای نظارت، سرقت و جمع‌آوری داده‌ها را افزایش می‌دهد که ممکن است

حقوق بشر را نقض و با نقض آن به ویژه حق داشتن حریم خصوصی را مورد سوءاستفاده قرار دهد که این امکان سوءاستفاده در مورد افشار توان خواه و بیمار بیشتر سهل و قابل تحقق است. در این زمینه، کمیته سوم مجمع عمومی سازمان ملل متحد در تاریخ ۲۱ نوامبر ۲۰۱۶ یک قطعنامه جدید در مورد حق محرمانگی (The Right to Privacy) در عصر دیجیتال برای حفاظت از حق برخورداری از حریم خصوصی با توجه به چالش‌های جدید، صادر نمود.

این قطعنامه به صراحت نقش بخش خصوصی را مورد تأکید قرار می‌دهد و از دولت‌ها می‌خواهد تا تحریم‌های مؤثر و راه‌حلهایی را برای جلوگیری از نقض و سوءاستفاده از حق حریم خصوصی توسط بخش خصوصی اعمال کنند. این قطعنامه یادآور می‌شود که نقض و سوءاستفاده از حق حریم خصوصی به طور فزاینده‌ای بر افراد تأثیر می‌گذارد و تأثیرات خاصی به ویژه بر زنان، کودکان، و جوامع آسیب‌پذیر (افراد توان خواه و بیماران) یا افشار حاشیه‌نشین دارد.

۳-۳- حق بر حریم خصوصی در بیانیه اجلاس سران درباره جامعه اطلاعاتی (۲۰۰۳-۳۵): تقویت چارچوب اطمینان بخش، از جمله... حفظ حریم خصوصی و حمایت از مصرف‌کننده، از پیش‌شرط‌های ایجاد جامعه اطلاعاتی و ایجاد اعتماد میان استفاده‌کنندگان از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی است. باید با همکاری همه طرف‌های ذی‌نفع و نهادهای تخصصی بین‌المللی، یک فرهنگ جهانی در خصوص امنیت سایبری ایجاد کرد و آن را جا انداخت. این تلاش‌ها باید از پشتیبانی همکاری‌های روزافزون بین‌المللی برخوردار شود. حائز اهمیت است که در درون این فرهنگ جهانی امنیت سایبری، ایمنی تقویت شود و حفاظت از داده‌ها و حریم خصوصی تضمین گردد.

بند ۵۸: در استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و تولید محتوا باید... از جمله حریم شخصی و... هماهنگ با قواعد بین‌المللی مربوطه، رعایت شود.

کشورها باید برای اجرای مفاد اسناد بین‌المللی، نظام حقوق داخلی خود را توسعه دهند و زیرساخت‌های لازم را ایجاد نمایند. بدیهی است اسنادی که جامعه هدف آن افشار آسیب‌پذیر مانند زنان، کودکان، توان‌خواهان و بیماران می‌باشد، از اولویت بیشتری برخوردار می‌باشند.

۴- گفتار چهارم: منشور حقوق بیمار در الزامات قانونی

آنچه در مباحث قبل اشاره رفت تبیین نمود که «حق بر حریم خصوصی» جزء حقوق بنیادین بشر است و باید برای پیشگیری از نقض آن تدبیر جدی نمود. این حق در اسناد حقوقی ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی با صراحت مورد حمایت قرار گرفته است. حریم خصوصی و حق بر آن، جزء موضوعاتی است که بسیار خوب و فراوان از آن صحبت می‌شود، اما متأسفانه بسیار کم به آن عمل می‌شود. توسط دولت‌ها و صاحبان قدرت مدام این حق به بهانه‌های مختلف مورد نقض قرار می‌گیرد. عمده این نقض با کمال تأسف بیشتر توسط مدعیان و متولیان، بروز و ظهور پیدا می‌کند. آنچه در اسناد منطقه‌ای و بین‌المللی آمده است، در مقاله به تفصیل مورد اشاره و مذاقه قرار گرفت، بسیار ارزشمند است که ظهور آن‌ها در اسناد ملی نیز به طور ملموس شاهد باشیم. خوشبختانه به تبع این اسناد مقررات داخلی کشورها توسعه یافته و تدوین اسناد جزئی و دقیق‌تری صورت پذیرفته است.

حقوق بیمار و مقوله حق بر حریم خصوصی از موضوعات قابل تأملی است که به تبع اسناد منطقه‌ای و بین‌المللی در اسناد داخلی کشورها تبلور خوبی یافته است. بیمار جزء اقشاری است که آسیب دیده و نادیده گرفتن او خاصه در حوزه حق بر حریم خصوصی آسیب او را مضاعف می‌نماید. به طور معمول بیمار احساس ناامنی دارد، احساس ترس دارد، احساس بی‌قدرتی و بی‌ارادگی دارد، خود را در موضع ضعف می‌بیند و معتقد است که باید به پزشک و کادر پزشکی فقط «چشم» بگوید هر قدر بیماری او حادثر باشد، این بروز و ظهور بیشتر خواهد بود، لذاست که تدوین منشور خاص و تدبیر ضمانت اجرایی مؤثر برای آن از ضروریاتی است که باید جدی گرفته شود.

با بررسی‌های صورت گرفته اکثر کشورها برای تحقق حقوق بیمار منشور مستقل تدوین کرده‌اند. این منشورها که منبعث از اسناد بین‌المللی به عنوان اسناد بالادستی می‌باشند تلاش دارند امکانی فراهم نمایند که بیمار در کنار دغدغه مداوای بیماری خود دغدغه نقض حقوق خود، را نداشته باشد. منشور ۲۵ ماده‌ای اروپایی حقوق بیمار، منشور ۲۲ ماده‌ای حقوق بیمار تدوین یافته توسط اتحادیه آزادی‌های مدنی آمریکا، منشور ۳۰ ماده‌ای اتحادیه جهانی پزشکی در خصوص بیمار، منشور ۱۷ ماده‌ای سازمان نظام پزشکی ایران در خصوص بیمار و نهایتاً منشور ۱۰ ماده‌ای ایران در حوزه حقوق بیمار هر کدام به تفصیل و با ذکر مصادیق از حق

حریم خصوصی صحبت کرده‌اند. اگر مفاد تصریحی در منشورهای متعدد حقوق بیمار مورد مذاقه قرار گیرند، بیش از ۸۰٪ آن‌ها مشترک است و عمدتاً بر حق بر محرمانگی (۳۷) و همچنین بر حق بر حریم خصوصی (۳۸) تأکید و تصریح دارند (۳۹).

نتیجه‌گیری

۱- به طور کلی، حریم خصوصی یک مفهوم سیال است که امروزه از جمله آزادی اندیشه، کنترل بر جسم خود، خلوت و تنهایی در منزل، کنترل بر اطلاعات راجع به خود، آزادی از نظارت دیگران، حمایت از حیثیت و اعتبار خود و حمایت در برابر تفتیش‌ها و تجسس‌ها را شامل می‌شود.

۲- حریم خصوصی از جمله حقوقی است که نظام‌های حقوقی مختلف هر کدام بر جنبه‌های خاصی از آن تأکید کرده‌اند و قلمرو آن در هر فرهنگ و نظام اجتماعی یا هر موقعیت، تفاوت دارد. واقعیت این است که حریم خصوصی جنبه‌ای نسبی دارد، به این معنا که از مکانی به مکان دیگر و از زمانی به زمان دیگر متفاوت می‌باشد.

۳- حریم خصوصی خاصه در پیوند با حقوق بیمار یک مفهوم مضیق و غیر قابل تفسیر است. آنچه در منشور حقوق بیمار در اکثر کشورها تصریح شده، عمدتاً حول محورهای زیر می‌باشد: ۱- حق بر محرمانگی اطلاعات و پرونده پزشکی بیمار؛ ۲- حق بر رازداری توسط پزشک و کادر درمانی مرتبط؛ ۳- حق بر محیط و حریم خصوصی در دوران بستری در بیمارستان. همه این موارد و موارد دیگر متبلور در منشور حقوق بیمار برگرفته از اسناد بالادستی در بعد منطقه‌ای و بین‌المللی می‌باشد.

۴- تحقیق در منابع اسلام نشان می‌دهد که قدمت حمایت از حریم خصوصی در حقوق اسلامی بسیار بیشتر از سایر نظام‌های حقوقی است. حریم خصوصی منازل، ارتباطات، امور خصوصی و افکار و عقاید شخصی بیش از ۱۴۰۰ سال پیش مورد تأکید اسلام قرار گرفته است، در حالی که نخستین جرقه‌های حمایت جدی از حریم خصوصی در غرب به قرن ۱۸ میلادی بازمی‌گردد.

۵- حریم خصوصی در اسناد مختلف حقوق بشری به تکرار مورد اشاره قرار گرفته است. اسناد عمده‌ای به این حق صراحتاً پرداخته و موادی را به این حق اختصاص داده‌اند. در مقابل،

در قوانین کشورها این حق به صراحت و به جامعیتی که در اسناد بین‌المللی حقوق بشر آمده است، بیان نشده و بسیاری از کشورها در قوانین داخلی خود بدون این‌که به نفس حریم خصوصی اشاره کنند، صرفاً به بیان و حمایت از مصادیق آن روی آورده‌اند، البته قوانین داخلی برخی دیگر از کشورها به طور صریح حق بر حریم خصوصی را مورد شناسایی قرار داده‌اند.

۶- در نظام حقوقی ایران (متشکل از قواعد حقوقی مندرج در قانون اساسی، قوانین عادی، تعهدات عرفی و قراردادی بین‌المللی) حریم خصوصی به صورت مشخص مورد حمایت واقع نشده است. موضع نظام حقوقی اسلام همانند موضع حقوق موضوعه ایران در مواجهه با حریم خصوصی، یک موضع تحول‌گرایانه است. حقوق و آزادی‌هایی که تحت عنوان «حریم خصوصی» قابل حمایت هستند، به طور منفرد و در بطن سایر قواعد مختلف حقوقی نظام حقوقی ایران هر چند به صورت ناقص مورد حمایت قرار گرفته‌اند. اصل ۱۶۸ قانون اساسی و ماده ۳ قانون آیین دادرسی مدنی قاضی را موظف ساخته است تا در صورت سکوت قوانین و منابع معتبر اسلامی با فتاوی معتبر حکم قضیه را صادر کند.

۷- مصونیت حریم خصوصی اشخاص در قوانین تمام کشورها مطلق نیست، به گونه‌ای که دولت‌ها در مواقع خاص (ذکرشده در قانون) می‌توانند اعمالی را انجام دهند که در شرایط عادی ناقض حریم خصوصی به شمار می‌آیند.

از آنجا که «حق بر حریم خصوصی» با ادله‌های مختلف - از جمله تمسک به اصل «تقدم حقوق عامه و امنیت عمومی» بر «حقوق اختصاصی افراد و حریم خصوصی» - مورد نقض قرار می‌گیرد، ضروری است منشور حقوق شهروندی با تأکید بر «حق بر حریم خصوصی» با قید مشخص کردن ضمانت اجرا، تدوین، ابلاغ و اجرا گردد.

بیمار جزء افشاری است که آسیب دیده و معمولاً از خود سلب اختیار می‌نماید، لذا قبل از این‌که به حقوق خود فکر کند، به درمان و خلاصی از بیماری فکر می‌کند، پیشنهاد می‌گردد قبل از تفهیم حقوق بیمار به شخص بیمار این حقوق به متولیان و متعهدین یادآوری بشود، یعنی ضرورت دارد آموزش این حقوق به متعهد و متعهدله هر دو توأمان صورت پذیرد تا از نهادینه شدن حقوق بیمار اطمینان حاصل شود.

تشکر و قدردانی

تاکنون مقاله‌ها و پژوهش‌های فراوانی در خصوص حقوق بیماران نوشته شده که جای تقدیر و تشکر دارد، اما با تأکید بر قوانین موضوعه و تصریح بر «حق بر حریم خصوصی» و الزامات رعایت آن، کم‌تر کار شده است، لذا از این حیث، مقاله حاضر از جنبه جدید بودن و نوآوری، حائز توجه اهمیت است. از فصلنامه وزین حقوق پزشکی که به پذیرش و چاپ چنین پژوهش‌هایی اهتمام دارد، تشکر می‌شود.

مقاله از نظر حقوقی تضاد منافع در آن متصور نیست و تمام مسؤولیت آن بر عهده نویسنده واحد آن، می‌باشد.

References

1. Milton RK. Privacy and the Law: A Philosophical Prelude. Law and Contemporary Problems 1996; 31(2-3): 272-280.
2. The article, published in the Harvard Law Journal in 1890, was a popular study among legal thinkers.
3. Warren SD, Brandeis LD. The Right to Privacy. Harvard Law Review 1890; 4(5): 193-220.
4. Ansari B. Privacy and its Protection in Islamic Law, Comparative and Iranian. Journal of the Faculty of Law and Political Science 2004; 66: 1-53.
5. Majtényi L. Az információs szabadságok: Adatvédelem és a közérdekű adatok nyilvánossága. Budapest: Complex; 2006. p.211.
6. Resolution 428 of the Consultative (Parliamentary) Assembly of the Council of Europe. 1970.
7. Jalalian A, Yazdani Z. Citizenship Rights and Social Relations in Urban Density. Tehran: Jangal Publications; 2017.
8. Civil Code, Article 136.
9. Katozian N. Introduction to Law and Study in the Iranian Legal System. Tehran: Publishing Company in collaboration with Bahman Borna Company; 1993. Ch.16 p.216-217.
10. Jafari Langroudi MJ. Legal Encyclopedia. Tehran: Amirkabir; 1999. Vol.3 p.86.
11. Aslani H. Information Technology Law. Tehran: Mizan; 2005. p.33.
12. Principles 22, 23, 25.
13. Jalalian A, Zaki A. Human Rights and Cultural Security under the Challenge of Satellite. Tehran: Jangal Publications; 2017.
14. Article 14 of the Constitution: According to the verse: And practice Islamic justice and respect their human rights. This principle applies to those who do not conspire against Islam and the Islamic Republic of Iran.
15. Article 20 of the Constitution: All members of the nation, men and women alike, are protected by law and enjoy all human, political, economic, social and cultural rights in accordance with Islamic principles.

16. For details, refer to the following articles (Criminal Procedure Code): 4, 7, 40, 43, 48, 55, 56, 60, 87, 96, 101, 124, 137, 139, 140, 141, 150, 152, 154, and Note 3 to Article 184.
17. Jalalian A. Globalization and its effects on the structure of the Islamic Republic of Iran. 2nd ed. Qom: Mandegar Heritage Publications; 2015.
18. Law on Computer Crimes (approved in 2009), Chapter One (Crimes against the confidentiality of data and computer and telecommunication systems), Chapter Two (Unauthorized eavesdropping).
19. Computer Crimes Law (approved in 2009), Chapter 5 (defamation and spreading lies)
20. Article 134 of the Constitution: "The Cabinet is chaired by the President, who supervises the work of the ministers and, by taking the necessary measures, coordinates the decisions of the ministers and the cabinet, and with the cooperation of the ministers, determines the government's program and policy and implements the laws."
21. Article 12. Individual and public freedoms of citizens are inviolable. No citizen can be deprived of these freedoms. Restriction of these freedoms is only necessary and in accordance with the la.
22. Article 13. Every citizen has the right to enjoy life, financial, dignity, legal, judicial, occupational, social and the like. No authority should encroach on the legitimate rights and freedoms of its citizens and their dignity in the name of security. Illegal acts in the name of public security, especially invasion of privacy, are prohibited.
23. Article 35. Citizens have the right to enjoy cyber security and communication and information technologies, protection of personal data and privacy.
24. Article 36. It is the right of every citizen to have his privacy respected. Residence, places and private objects and personal vehicles are safe from search and inspection, except by law.
25. Article 37. Inspection, collection, processing, use and disclosure of letters, including electronic and non-electronic, personal information and data, as well as other postal and telecommunications such as telephone, fax, wireless and private Internet communications and the like are prohibited.

26. Article 38. The collection and publication of citizens' private information is prohibited except with the informed consent or in accordance with the law.

27. Article 39. It is the right of citizens to protect and safeguard their personal information held by natural and legal persons and entities. The provision and disclosure of personal information of individuals is prohibited and, if necessary, is made available exclusively to the competent judicial and administrative institutions. No official has the right to disclose or disclose personal information without the express permission of the law.

28. Article 40. Any inspection and physical search must be carried out in accordance with the law, with due respect and using non-insulting and non-harassing methods and tools. Compulsory medical tests and procedures without legal authorization are also prohibited.

29. Article 41. Unlawful audio and video controls are prohibited in workplaces, public places, shops and other public service environments.

30. Article 42. Citizens have the right to have their dignity and privacy respected in the media and forums. In case of violation of the dignity of individuals and causing material or moral damage, the perpetrators are responsible and liable for damages in accordance with legal regulations.

31. Article 12. No one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honor and reputation. In the same way, no one's honor and dignity should be violated. Everyone deserves the right to judicial protection against such interference or attacks.

32. Article 17. 1. No person shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honor and reputation; 2. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks.

33. Article 8. The right to respect for the private and family life of individuals: 1. Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence; 2. In the exercise of this right, no intervention shall be made by any government official except interventions in accordance with the law and cases in a democratic society for reasons of national security, public safety or economic well-being, prevention of chaos.

And crimes, protection of health and morals or protection of the rights of others are deemed necessary.

34. Articles 3 to 14 of this Charter refer to individual civil and political rights and further to Article 18 to individual economic, social and cultural rights.

35. Article 11. Right to privacy: 1. Everyone has the right to be respected and to have his dignity recognized; 2. No one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honor and reputation; 3. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks.

36. Exact title of the resolution: United Nations Resolution on the Right to Privacy in the Digital Age. 2016.

37. Charter of Patients' Rights in Iran Article 6 and Charter of Patients' Rights from the Perspective of the Organization of the Iranian Medical System Article 2.

38. Charter of Patients' Rights in Iran Article 7.

39. Mosadeghzadeh MA. Textbook of Hospital Organization and Specialized Management. Tehran: Dibagaran Publications; 2003.